

Н. О. СМОЛЯРЧУК*

**“ІСТОРИЧНІ ПОСТАТІ ХХ СТОЛІТТЯ:
ОЛЕСЬ ГОНЧАР”**

2 квітня 2013 року у виставковій залі головної експозиції Меморіального комплексу “Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941–1945 років” відбулася презентація виставки “Історичні постаті ХХ століття: Олесь Гончар”. Подія присвячена 95-річчю від дня народження славного сина українського народу. У церемонії презентації виставкового проекту взяли участь міністр культури України Леонід Новохатько, Герой України Юрій Мушкетик, дружина письменника Валентина Гончар, Голова Національної спілки письменників України Віктор Баранов, представники музеїв, архівів, бібліотек, поціновувачі творчості митця.

Виставка започаткувала цикл заходів “Історичні постаті ХХ століття” у Меморіальному комплексі “Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941–1945 років”.

Для створення виставки, окрім Меморіального комплексу, об’єднали свої зусилля Національний музей літератури України, Дніпропетровський національний історичний музей ім. Д. І. Яворницького, Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України. Залучено також документи Центрального державного архіву громадських об’єднань України, Національної історичної бібліотеки України.

Основу виставки становлять матеріали з особистого архіву О. Т. Гончара, передані його дружиною Валентиною Данилівною. Загалом на виставці представлено близько 400 експонатів. Серед них – документи, рукописи, малюнки, фото, меморіальні речі, сторінки щоденників, книжки, нагороди. Тут і вдячні відгуки від сотень читачів, які пізнавали у героях творів письменника себе, своїх сусідів, родичів, тут і чорні позначки цензорів стосовно вибухового роману “Собор”, і заслужена слава від народу України та держави.

Уперше документальні матеріали про Олесь Гончара, більшість з яких не відома широкому загалу, зібрані та представлені в такому обсязі. По суті це міжмузейний проект, що дає змогу побачити велета української літератури у всій багатогранності його таланту, а героїв його творів – людьми абсолютно реальними, які впевнено заселились у цьому світі. В одному із розділів експозиції представлені як справжні

* *Смолярчук Надія Олександрівна* – завідувач відділу Меморіального комплексу “Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941–1945 років”.

Фрагменти експозиції виставки.

герої роману “Прапороносці”, так і воїни, долі яких подібні до головних персонажів твору, чий матеріал зберігається в Меморіалі (наприклад, майор І. Воронцов – майор В. Головка, лейтенанти Ю. Брянський – Б. Бровко, Є. Черниш – П. Півторак, В. Сагайда – В. Антончик, С. Сіверцев – М. Чинарьов, брати Блаженки – брати Охріменки). Зазначимо, що роман “Прапороносці” перевидавався багатьма мовами 150 разів.

Фронтвик, письменник, громадський діяч – у цих трьох іпостасях постає на виставці Олесь Терентійович Гончар.

Народився Олександр Біличенко 3 квітня 1918 року в с. Ломівка на околиці Катеринослава (нині м. Дніпропетровськ). Після смерті матері малолітнього Сашка взяли на виховання дідусь з бабусею у слободу Суху на Полтавщині. Там він ріс, там пішов у школу. Учителю вперше назвав його Олесем, а у класному журналі записали прізвище “Гончар”, за дівочим прізвищем матері. Так юний катеринославець Олександр Біличенко став полтавцем Олесем Гончаром. Після чотирнадцятилітньої розлуки, в 1935 році, студент Харківського газетярського технікуму Олесь Гончар приїздить у Дніпропетровськ, щоб зустрітися зі своїми рідними – батьком та сестрою. Старша сестра Олеся, Олександра Терентіївна Сова, оточила його любов’ю та увагою.

1941 року, склавши екзамени за третій курс Харківського університету, Олесь Гончар добровольцем пішов на фронт. Пізнав кровопролиття оборонних боїв, гіркоту відступу і полону, шквал атак і біль утрат. Після перемоги кавалер бойових орденів Слави III ст., Червоної Зірки і трьох медалей “За відвагу” старший сержант О. Т. Гончар продовжив навчання в Дніпропетровському державному університеті. Почуте, побачене, пережите на дорогах війни виплеснулося на сторінки таких відомих творів письменника, як повість “Земля гуде” (1947 р.), новел “Модри Камінь” (1946 р.), “Весна за Моравою” (1947 р.), романів “Прапороносці” (1948 р.), “Людина і зброя” (1960 р.), “Циклон” (1970 р.), “Твоя зоря” (1980 р.).

Саме з воєнної поезії та прози народився Письменник Олесь Гончар, хоча перші літературні публікації з’явилися ще наприкінці 30-х років. Деякі з перших видань експонуються на виставці.

Проте не лише роботою жив письменник. У 1946 році в листі до друга В. Бережного він пише: “...Я, очевидно, оженився, бо ночі дуже чудесні, дуже запашині, і я зустрічаю світанки в саду...”. І дійсно, передчуття не підвели його. Олесь Терентійович знайшов свою другу половинку, Валентину Данилівну, дружину і друга, з якою пліч-о-пліч пройшов через усе життя.

У творчому доробку митця написані в різні періоди історичні романи – “Таврія” (1952 р.), “Перекоп” (1957 р.); до них додалися твори, присвячені проблемам, що ставило вже мирне життя, – романи “Тронка” (1962 р.), “Берег любові” (1976 р.), повісті “Микита Братусь”

Валентина Данилівна Гончар біля експозиції виставки.

(1950 р.), “Щоб світився вогник” (1954 р.), “Бригантіна” (1972 р.). Варто зауважити, що твори письменника перекладені 67 мовами народів світу.

Влада намагалася “приручити” письменника: високі посади і нагороди накладали певні зобов’язання. Проте саме завдяки визнанню і посадам Олесь Терентійович зміг багато зробити для української культури, для збереження української мови.

У 1959–1971 роках він був Головою правління Спілки письменників України. З 1973 р. О. Т. Гончар очолював Український республіканський комітет захисту миру, член Всесвітньої Ради Миру.

Академік Академії Наук УРСР.

Лауреат трьох Державних, Ленінської, Шевченківської премій. Герой Соціалістичної Праці, Герой України.

Проте творчий шлях письменника не був легким. Уперше критика обрушилася на нього, не сприйнявши новелу “Модри Камінь”, а за роман “Собор” Олесь Гончара чекала справжня “голгофа”. Твір став жертвою застійних явищ у суспільстві, переслідувався й замовчувався впродовж майже двадцяти років. Роман був спрямований проти духовного браконьєрства, безпам’ятства, кар’єризму і пристосуванства, адже автор щиро вболівав за чистоту людських душ.

Великий і трудний шлях привів Олесь Терентійовича 1989 року на Установчий з’їзд Народного Руху України, 1990 р. – до голодуючих студентів на площу Жовтневої революції (нині – майдан Незалежності) і того ж року – до непростого рішення про вихід із лав комуністичної партії (заява експонується).

“Письменник – це нервова клітина нації” – саме так визначав своє місце в суспільстві Олесь Гончар. Йому боліла сирітська доля української мови на рідній землі, занепад культури, руйнування історичних пам’яток.

Письменник пішов із життя 14 липня 1995 року. Але пам’ять про цю видатну історичну постать назавжди залишиться у духовному бутті нації.